

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

134:4 • 2014

Historielæreres emnesforståelse

SVEIN LORENTZEN* *Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet, Trondheim*

Mikael Berg, *Historielärares ämnesförståelse: Centrala begrepp i historielärares förståelse av skolämnet historia*, Karlstad University Studies 2014:6 & Studier i de samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik 22 (Karlstad: Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Historia, Karlstads universitet 2014). 325 s.

Avhandlingens overordnede formål er å undersøke virksomme historielæreres forståelse av skolefaget (skolämnet) historie. Fire aspekter er sentrale: Første aspekt er emnesbiografisk, og undersøker de faktorer som lærerne mener har påvirket deres emnesforståelse. Andre aspekt gjelder lærernes forståelse av historieemnets overordnede mål og innhold. Tredje aspekt omhandler lærernes tolkning av innretning og innhold i 2011s innførte emnesplan for historie i gymnasiet. Fjerde aspekt fokuserer på de emnesredskaper som synliggjøres i lærernes utsagn om innholdet i gymnasiets historiekurs ib. Avhandlingen er delt inn i ni kapitler, i tillegg til et engelsk sammendrag, kilde- og litteraturfortegnelse, og til sammen åtte bilag som er bakgrunnsdokumenter for den empiriske delen av doktorgradsarbeidet. Kapittel 1 er et innledningskapittel, hvor leseren føres inn i forskningsfeltet. Doktoranden gjør dette delvis ved å diskutere motivet for å foreta en slik undersøkelse. Delvis gjør han det ved å redegjøre for relevant forskning på området, før han kort beskriver hvilket bidrag hans arbeid vil bestå i, når det gjelder å tilføre forskningsfeltet ny kunnskap.

Kapittel 2 behandler de teoretiske utgangspunktene for avhandlingen. Først defineres begrepet emnesdidaktikk, med diskusjon og referanse til vitenskapsemne og skoleemne, foruten nærliggende områder som pedagogikk og allmenndidaktikk. Med et emnesdidaktisk utgangspunkt formuleres så historielærernes emnesforståelse i relasjonen mellom emnesteori og pedagogisk teori. Her bryter doktoranden en slik forståelse ned til nærmere

* Fakultetsopponent, professor em. i fagdidaktikk

definerte aspekter, hvor historielærernes oppfatning av skoleemnets mål og innhold operasjonaliseres for en vitenskapelig undersøkelse. De fire aspektene, som er referert ovenfor, studeres med utgangspunkt i nærmere presiserte begrep, som delvis er knyttet til historieemnet og delvis ikke. Sammenfattet gir kapitlet et teoretisk grunnlag og utgangspunkt for den følgende undersøkelsen.

Kapittel 3 er avhandlingens metodekapittel. Innledningsvis understrekes arbeidets respondentinnretning, som knytter an til *teacher thinking* – forskningen.

Som metodisk grep framheves en enquête med standardiserte spørsmål, hvor 50 historielærere er respondenter. Deretter beskrives fire ulike samtaleintervjuer med et utvalg av de responderende lærerne. Disse samtaleintervjuene er gjennomført ved hjelp av ulike metodiske innfallsvinkler. Metodekapitlet omfatter – i tillegg til beskrivelse og diskusjon av de ulike metodiske grepene – også avsnitt om validitet og reliabilitet, foruten forskningsetiske overveielser og en summarisk gjennomgang av avhandlingens innhold.

Kapittel 4 studerer hvilken forståelse lærerne har av historieemnets mål og innhold, og behandler også lærernes bakgrunn. Hensikten er å undersøke om det finnes spesielle mønstre i lærernes måte å oppfatte historieemnet på. Innledningsvis stilles to hovedspørsmål:

1. Hvilke mønstre oppstår i hvordan man kan forstå skoleemnet historie, når lærerne må ta stilling til begrep som omhandler emnets mål og innhold?
2. Hvilke faktorer mener lærerne har vært viktige for hvordan de forstår mål og innhold i skoleemnet historie?

Delstudien gjennomføres som en enquêteundersøkelse.

Kapittel 5 har et biografisk perspektiv på historielærernes emnesforståelse, og stiller to hovedspørsmål:

1. Hvilke faktorer mener lærerne har vært viktige for deres forståelse av de sentrale begrepene i skoleemnet historie?
2. Kan det observeres noen forandring over tid når det gjelder historielærernes forståelse av de sentrale begrepene?

I denne intervjuundersøkelsen suppleres og fordypes den kvantitative delen av studien. Intervjuundersøkelsen behandler spørsmål som hvordan historielærerne ser på skoleemnet på bakgrunn av hvordan de har møtt historieemnet i sitt oppvekstmiljø, og hvordan de ser på historieemnet som de har møtt i skolen. Kapitlet behandler også lærernes syn på egen utdanning og yrkeskarriere, alt for å beskrive og forstå hvordan og hvorfor forståelsen av sentrale begrep har forandret seg over tid.

Kapittel 6 omhandler historielærernes forståelse av skoleemnets mål og innhold, hvilke bærende idéer og ferdigheter som preger emnet, og hvilke bærende idéer og ferdigheter som kan skilles ut som viktigere enn andre, innenfor et sett av mulige skoleemnestradisjoner. Også her stilles innledningsvis to hovedspørsmål:

1. Hvilket mål eller formål (syfte) ser lærerne med historieemnet som skoleemne, og hvilket sentralt innhold definerer de?
2. Kan disse oppfatningene om mål og innhold betraktes som ulike mønstre, det vil si ulike karakteristika som kan systematiseres?

Kapitlet presenterer utsagn fra lærerintervjuene, og systematiserer disse ut fra fire dimensjoner, utledet fra de to hovedspørsmålene. For det første det overordnede målet for historieemnet. For det andre spørsmålet om innhold. For det tredje spørsmålet om hvordan lærerne oppfatter historiske hendelsesforløp (skeende). For det fjerde hvilke sentrale begreper som innrammer lærernes forståelse. Avslutningsvis går doktoranden inn på hvilke overgripende mønstre som finnes i dette materialet.

Kapittel 7 har emnesplanen for gymnasiets historiekurs ib som utgangspunkt, og studerer lærernes emnesforståelse ut fra dette. Kurset er relativt nytt, innført fra høsten 2011. Som en påbygning av de tidligere kapitlenes studium av historielærernes overgripende emnesforståelse, går dette kapitlet nærmere inn på hvordan lærerne tolker emnesplanens innretning og innhold, og sitt oppdrag som historielærer med basis i den nye emnesplanen. Kapitlets to sentrale spørsmål er:

1. I hvilken eller hvilke utdanningsfilosofiske sammenhenger betrakter lærerne den nye emnesplanen, og hvilke begrep i planen mener lærerne er sentrale for skoleemnet historie?
2. Hvordan forholder lærerne seg til sin tolkning av emnesplanens innretning og sentrale begreper, med bakgrunn i at de nå har gjennomført det aktuelle historieemnet?

Også her studeres lærerne først hver for seg, før doktoranden foretar en helhetlig tolkning av lærernes ulike forståelser av emnesplanen.

Kapittel 8 omhandler historielærernes emnesredskaper; hvilke bærende og gjentatte innslag som kan identifiseres i deres arbeid med å gjennomgå det nye kurset i gymnasiet. Igjen tas først det individuelle perspektivet, deretter behandles problematikken med utgangspunkt i hele gruppen. Avhandlingen benytter ulike historiedidaktiske begreper som referansebakgrunn for de observerte emnesredskapene. Som vanlig er doktorandens studie forankret i to forskningsspørsmål:

1. Er det mulig å identifisere noen emnesredskaper i lærernes utsagn om hvordan de har gjennomført det aktuelle historiekurset?
2. I hvor stor grad synliggjøres emnesredskaper som finnes i historiedidaktisk tenkning og tradisjon, og i hvor stor grad kommer nye emnesredskaper til?

Kapittel 9 er avhandlingens avslutningskapittel, hvor forskningsresultatene trekkes sammen og belyser historielærernes emnesforståelse ut fra utvalgte, overordnede perspektiver. Først summeres sentrale begreper fra de ulike kapitlenes delstudier. Deretter diskuteres karakteristika ved de ulike identifiserte begrepene, før lærernes emnesforståelse summeres, både individuelt og kollektivt. Avhandlingen avsluttes med det doktoranden kaller «noen overgripende linjer», hvor han med basis i anvendt teori ser historielærernes emnesforståelse i et metaperspektiv. Ringen er dermed sluttet: Avhandlingens avslutning kobler tilbake til dens innledning og summen av de delundersøkelser som utgjør det empiriske grunnlaget for diskusjon og konklusjon.

Ved å slutte tilbake til de fire aspektene som er referert innledningsvis, kan Mikael Bergs funn summeres på følgende måte, som han også gjør det i sitt avsluttende kapittel:

Når et emnesbiografisk perspektiv legges til grunn, finner han enkelte overgripende mønstre. Ett av disse er at lærernes emnesbiografiske forandring kan beskrives i tre faser. Først en grunnfase hvor oppveksten er sentral. Så en forandringsfase som rommer en mer kompleks forståelse av emnet, og til slutt en tilslipingsfase der forståelsen tilpasses yrket som historielærer. Langs disse tre fasene forandres lærernes emnesforståelse etter to mønstre. For det første forandres emnesforståelsen fra det enkle og prøvende til det mer kompliserte og trygge. Den andre forandringen handler om at emnesspesifikke begreper som for eksempel «konge», «krig» og «kolonialisering» kompletteres med mer komplekse begreper tilknyttet for eksempel årsak-virkning og aktør-struktur.

Når det anlegges et perspektiv som gjelder lærernes forståelse av skoleemnets mål og innhold, finner Berg at det når det gjelder mål er mulig å betrakte lærernes utsagn langs aksene historie som dannelse og emansipasjon gjennom kritiske redskaper, og som demokratiets framvekst og demokratiske ferdigheter. Hva angår skoleemnets innhold er det på samme måte mulig å betrakte utsagnene langs aksene innholds- eller ferdighetskunnskap, foruten omverden og livsspørsmål. Ved å legge sammen lærernes utsagn om mål og innhold har doktoranden konstruert et felt med ytterposisjoner som lærerne distribuerer sine individuelle orienteringer mellom. Ytterposisjonene betraktes som idealposisjoner og er i avhandlingen benevnt som dan-

nelsesorientering, kritisk orientering og identitetsorientering. Et resultat som framkommer er at den enkelte lærer har en spesifikk orientering mer eller mindre mot disse ytterposisjonene. En konklusjon blir da at lærernes emnesforståelse er kompleks i sitt innhold, selv om den har en spesifikk orientering.

Tredje aspekt og utgangspunkt er studiet av emnesforsåelsen i lys av den nye emnesplanen. Her betrakter lærerne emnesplanen i lys av hva de ser som to motstridige utviklingslinjer. Den ene er knyttet til forandringer i det akademiske historieemnet, med dominerende begrep som historiebevissthet og historiebruk. Den andre er knyttet til en skolepolitisk forandring, med sentrale begreper knyttet til den vestlige verdens epokeinndeling. Når lærerne blir bedt om å identifisere de mest sentrale begrepene i skoleemnet, peker de på fire ulike emnesposisjoner: identitetsemne, analyseemne, sammenhengsemne og danningsemne. Av lærernes svar kan utledes at disiplinære begrep som for eksempel årsak-virkning er dominerende som kanoniske begrep, selv om begrep som kildekritikk, historiebevissthet og historiebruk synes å ha fått en mer framtrædende plass. Det er dermed mulig å hevde at emnesplanen har ekspandert i ulike retninger. Historiebevissthetstradisjonen, tradisjonen med historisk tenkemåte og det kronologiske oversiktsemnet har i følge lærerne alle blitt tydeligere i den nye emnesplanen. Samtidig viser det seg at lærerne individuelt ser seg tvunget til å foreta et utvalg blant de identifiserte begrepene.

Det siste aspektet gjelder undersøkelsen av lærernes emnesforståelse gjennom å finne fram til de emnesredskaper som synliggjøres gjennom deres utsagn om gjennomført historiekurs. Her formulerer doktoranden fem emnesredskaper, bygd på lærernes utsagn. Det første angår historie som narrativ med tre identifiserte strategier. Det andre definerer historie i et tid/rom-perspektiv, hvor fem kombinasjoner identifiseres. Det tredje emnesredskapet gjelder historie som forklaring, med identifikasjon av såvel diakrone som synkrone begreper. Det fjerde omfatter perspektiverende historie, med beskrivelse av ulike perspektiver som lærerne anvender i sin undervisning. Ytterligere ett emnesredskap er knyttet til historie som ferdighet, hvor varianter av historisk metode og bruk av historiske analysemodeller står sentralt. Som overgripende mønstre i det fjerde aspektet er at lærernes ulike emnesforståelser gir seg resultat i individuelle mønstre, men også at en fordypet studie av emnesredskapene gir mindre forskjeller lærerne imellom.

Avslutningsvis peker Mikael Berg på at hans resultater synliggjør en rekke kjennetegn hos de begrepene som kan identifiseres i lærernes utsagn om skoleemnet historie. Et første kjennetegn er at begrepene kan sorteres ut fra mål som finnes innenfor historieemnet og mål som finnes i en videre skole- og samfunnskontekst, det vil si i relasjon til interne og eksterne mål

ved emnet. For det andre handler det om at de sentrale begrepene, sett i et lærerperspektiv, tenderer til å bli mer komplekse over tid. Det tredje kjennetegnet er at de sentrale begrepene framstår som mangefasetterte, og det fjerde at de er påfallende knyttet til skoleemnet historie.

I Mikael Bergs doktordisputas i Falun den 14. mars 2014 ble hans avhandling på tradisjonelt vis gjort til gjenstand for kritiske og utdypende kommentarer og spørsmål fra fakultetsopponentens side. Spørsmål og kommentarer gjaldt både overgripende momenter som teoribruk og metode, og mer detaljorienterte punkter. Doktoranden ga presise svar og tilbakemeldinger som ledet fram til fakultetsopponentens konklusjon, hvor han berømmet såvel avhandlingens originalitet som doktorandens evne til å utdype og underbygge sin framstilling og sine funn.